

הרב ח. י. הלוי

כולל זכרון קדושים בני ברק יצ"ו

ברכת שהחיינו לשיטת הר"י מיגאש

בתורתנו הק' בפרשת כי תבוא (דברים כו, יג) כתוב: "וְאָמַרְתָּ לְפָנַי ה' אֱלֹהֶיךָ בְּעֶרְתִּי הַקָּדֵשׁ מִן הַפֵּת וְגַם נִתְמַיֵּו לְלִוֵי וְלִגְר לִיתוּם וְלֹאֲלַמְנָה כְּכֹל מִצְוֹתֶיךָ אֲשֶׁר צִוִּיתִנִי לֹא עֲבַרְתִּי מִמִּצְוֹתֶיךָ וְלֹא שָׁכַחְתִּי". וכתב רש"י שם - "ולא שכחתי, מלברכך על הפרשת מעשרות".

א.

שם משמאל בניאור דברי רש"י

מפרשי התורה ושאר ספרים קדמונים תמהו והקשו על דברי רש"י, הא מצות ברכות היא מדרבנן? ויש בזה כמה וכמה תירוצים והסברים. בדברינו נלך ע"פ מש"כ בספה"ק שם משמאל להרה"ק רבי שמואל מסוכטשוב זיע"א (פרשת כי תבוא, שנה תר"ע), וזל"ק: "ולא שכחתי, פירש"י, מלברכך על הפרשת מעשרות. ותמוה דהא ברכות דרבנן. והנה כ"ק אאמו"ר [האבני נזר זיע"א] זצלה"ה אמר בשם שו"ת ר"י מיגאש דקאי על ברכת שהחיינו. כוונת הדברים כי עיקר המצוה הוא החיות והשמחה ותשוקת האדם למצוה, דהיינו שהוא עושה המצוה מפנימיות הלב, וע"כ הוא משתוקק מתי תבוא לידו המצוה ויעשנה, וכן אמר הכתוב (במדבר כ"ג) הן עם כלביא יקום וכארי יתנשא ופירש"י שעומדין משנתן שחרית וחוטפין המצוה כו', וזה מורה על גודל ההשתוקקות להמצוה. וזה לא נמצא אצל אומות העולם רק אצל ישראל, שהפנימיות שלהם היא טובה. וע"כ בלעם שצפה וראה מעלת ישראל שיבא אותם בזה שלא נמצא אצל זולתם. וע"כ ברכת שהחיינו היא דאורייתא, כי זה עיקר המצוה כשעושה בשמחה וחיות כנ"ל, וזה מורה ברכת שהחיינו כמוכ"ן, עכ"ל^(א).

ב.

תוכן דברי הר"י מיגאש

דבר חידוש נפלא מבצבץ ועולה מהנ"ל, דשיטת רבינו הגדול הר"י מיגאש^(ב) דברכת שהחיינו היא ברכה מה"ת, ושונה משאר ברכות, דהן מדרבנן, כמבואר בפ"ב דשבת בסוגיין דחנוכה, עיי"ש.

(א). וע"ע שנת תער"ב מש"כ שם לבאר ענין זה.

(ב). נביא כאן בקצרה ממש ובתמצית גדולה את תולדות חיי רבינו הר"י מיגאש, ובזאת נדע כמה גדולים רבותינו הראשונים כמלאכים אשר מפיחם אנו חיים ואת תורתם אנו יונקים לעולמי עד.

ר' יוסף ברבי מאיר הלוי אבן מיגאש נולד במדינת ספרד בחודש אדר א' שנת ד"א תתל"ז למשפחת רבנים ומנהיגים גדולים. למד תורה מפי אביו ומפי ר' יצחק ב"ר ברוך אבן אלבליה בסביליה. בהיותו ילד צעיר כבן י"ב שנים עבר הר"ף מצפון

והנה, בטרם נבוא לדון ולברר את דבריו המיוחדים, נביא את לשונו הקדוש, כמובא בשו"ת הר"י מיגאש (סימן ר"ג), וז"ל: "רבינו ז"ל [=הר"י מיגאש] הנהיג את אנשי אליסנא בתחלה שיברכו שהחיינו על הלולב ועל השופר עד רבו רבינו יצחק ז"ל אלפאסי [=הר"י] ובטל מלומר שהחיינו על שניהם לפי שלא נראה לו זה. ונגלית אח"כ תשובה לרבינו נסים [גאון] ז"ל והכריע בזה כדברי ר"ן, והתשובה היא מחייבת לומר שהחיינו בשופר ולא בלולב. וזה לפי שנראה לו שאין לומר שהחיינו בלולב לפי שכבר ברכנו שהחיינו בלילה בקידוש וחג הסוכות הוא מהרגלים שראוי לומר בהם שהחיינו מדאורייתא והלולב הוא מדאורייתא וכבר נכלל בברכת הלילה אבל ברכת שהחיינו בלילה בראש השנה ויום הכפורים היא מדרבנן וברכת שהחיינו על השופר היא מדאורייתא ואין חיוב ברכת שהחיינו שבליילה שהיא מדרבנן פוטרת ברכת שהחיינו שעל השופר שהיא מדאורייתא ביום וע"כ ראוי לברך עליו שהחיינו, וכן נהגו באליסאנ"א וברוב המקומות וכן אנחנו נוהגים ומורים", עכ"ל.

ג.

המקור לברכת שהחיינו בימים טובים

בטרם נבוא ללמוד לעיין ולהבין דברי רבינו הר"י מיגאש יש לנו לדעת היכן שורש המקור והטעם שאומרים ברכת הזמן דהיינו 'שהחיינו' במועדים וימים טובים, ובגמרא עירובין (דף מ:) יש מו"מ באיזה מהימים טובים צריך לומר שהחיינו.

בראשונה, נעתיק את לשון הגמ' הנוגע לנו: "ואמר רבה כי הוינא בי רב הונא איבעיא לן מהו לומר זמן [ברכת הזמן היינו שהחיינו] בראש השנה וביום הכפורים, כיון דמזמן לזמן אתי אמרינן או דילמא כיון דלא איקרו רגלים לא אמרינן, לא הוה בידיה, כי אתאי בי רב יהודה אמר אנא אקרא חזתא נמי אמינא זמן (כשאני רואה דלעת חדשה משנה לשנה אמינא זמן. רש"י), אמר ליה, רשות לא קא מיבעיא לי כי קא מיבעיא לי חובה מאי, אמר ליה, רב ושמואל דאמרי תרווייהו אין אומר זמן אלא בשלש רגלים וכו' מאי הוי עלה (צריך לומר זמן בראש השנה וביום

אפריקה והגיע לספרד ופתח את ישיבתו בעיר אליסנא, ור' יוסף הצעיר עבר ללמוד בישיבתו של הר"י ועד מהרה הפך לתלמידו המובהק. הר"י סמך עליו את ידיו, ור' יוסף מילא אח"כ את מקומו כראש הישיבה וכמנהיג יהודי ספרד למרות גילו הצעיר. הרמב"ם, שהיה תלמיד תלמידו של הר"י מיגאש, מתייחס אליו ואל רבו הר"י כרבותיו המובהקים. הערכתו של הרמב"ם לר"י מיגאש היתה כה גדולה, עד שבהקדמתו לפירוש המשניות (בד"ה וכשהשלים רב אשי) כתב: 'רבינו יוסף הלוי כי לב האיש ההוא בתלמוד מבעית למי שיסתכל בדבריו ועומק שכלו בעיון, עד אשר כמעט נאמר בו וכמוהו לא היה לפניו מלך כמוהו במנהגו ודרכו'. הראב"ד כתב שהעידו עליו שאפילו בדורו של משה לא אשתכח כוותיה בכל חכמי ישראל. נסתלק מזה העולם באליסאנ"א בשנת ד"א תק"א בהיותו כבן ס"ד שנים, זיעועכ"א.

החיד"א בשם הגדולים (מערכת גדולים אות י [קמז], רבינו יוסף הלוי י' מיגאש) כתב גדולות אודותיו: "רבינו יוסף הלוי י' מיגאש תלמיד הר"י וישב על כסאו וכתב מהרח"ו זצ"ל [בשם האריז"ל] שהיה משורש הבל משורש שמעון הצדיק, שמעון בן זומא, שמעון י' ננס, שמעון אחי עזריה ושאר תנאים ואמוראים עש"ב. רבינו יוסף הלוי י' מיגאש פירש כמה מסכתות ונדפסו חידושיו לבבא בתרא ושבועות והרבה להשיב שו"ת ומהם הביא רבינו בצלאל בשיטותיו. ואני הצעיר יש בידי קובץ אחד מתשובותיו כ"י. וזימנתי הפוסקים קרו ליה הרא"ם פירש הרב אבן מיגאש. וישב על כסא הר"י משנת ד"א תתס"ג עד שנת תתק"א. ומקורו נדפס חלק מתשובותיו כי אין ספק שיש עוד תשובות לרבינו ז"ל ועדיין לא יצאו לאור. רבינו יוסף הלוי י' מיגאש ז"ל תלמידו של הר"י ורבו של הרמב"ם זכרם לברכה נדפסו חידושי שבועות לרבינו ז"ל בספר אוריין תליתאי ובאו לידי חידושים לשבועות לרבינו ז"ל הנזכר כ"י וראיתי שיש בהם תוספת על הנדפס".

הכפורים או לא. רש"י). שדרוה רבנן לרב יימר סבא קמיה דרב חסדא במעלי יומא דריש שתא [=ערב ראש השנה], אמרו ליה, זיל חזי היכי עביד עובדא תא אימא לך, כי חזייה (רב חסדא לרב ייבא. רש"י) אמר ליה דלויה לרטיבה רפסא ליה בדוכתיה (המגביה עץ לח שאינו ראוי להיסק בידוע שצריך למקומו הואיל ואליו אינו צריך שעל חנם לא הגביהו כלומר על חנם לא באת לכאן. רש"י), איתו ליה כסא דחמרא קדיש ואמר זמן, והלכתא, אומר זמן בראש השנה וביום הכפורים, עכ"ל הגמרא.

חזינן מהכא דבהו"א הבינה הגמ', וכ"ה בעצם דעת רב ושמואל, דיש חילוק בעצם בין יו"ט שלש רגלים ליו"ט ר"ה ויוה"כ לגבי ברכת שהחיינו, ולכן דנה הגמ' אם אמרינן אי לא, אך למעשה נקטינן בגמ' להלכה, וכן נפסק, שאף בר"ה ויוה"כ אמרינן שהחיינו^ג. ויש להבין את טעם הדבר ובחילוק הזמנים.

והנה בתורה הק' (שמות כג, יד) כתוב 'שלש רגלים תחוג לי בשנה', ותרגם אונקלוס איתא 'תלתא זימנין' (וכ"כ בתרגום המיוחס ליוב"ע). כלומר, ביאור מילת רגלים הוא זמן, וענינו דבשלש זמנים תחוג לי בשנה, דהתורה הק' אומרת ומצוה לנו דיש לחגוג בשמחה ובששון את המועדים בשלש זמנים בשנה. ואחר שהם זמנים מיוחדים ומיועדים לחגוג ולשמח לשם ה' ולקיים בה מצות עליה לרגל, ע"כ בהגיע זמן זה צריך לברך ברכת הזמן דהיינו ברכת שהחיינו, לבטא בפה ובשפתיים את שמחת הלב הגדולה בבוא זמן זה. לכן דנה הגמרא בהו"א דאך ורק בשלש הרגלים הכתובים בפרשת משפטים יברכו ברכת הזמן, דהיינו שהחיינו, כי מה"ת יש רק שלשה זמנים הללו שהם ימי שמחה ולא יותר. אמנם, למסקנת הגמ' וכן נפסק להלכה, שגם ביו"ט ר"ה ויוה"כ מברכים שהחיינו בבוא זמנים הללו, אך לא מציווי דאורייתא אלא הוא חיוב חדש מדרבנן בלחוד, מתרי טעמי: א', או משום דאף ימים הללו הם ימי שמחה, ב', או משום דכתיב בהם 'מקרא קודש', כמובא להלן בהמשך דברינו מהשדי חמד. וזוה שפיר תהא מובנת מהות החילוק בין הימים טובים של שלש הרגלים מה"ת לבין יו"ט ר"ה ויוה"כ.

ומה מאוד שמח ליבי ותגל נפשי שזכיתי בחסדי שמים לכוון לדעת קדמונים, בראותי ממש כיסוד הזה בספר תשובות ופסקים [לחכמי אשכנז וצרפת] (סימן ע"ב) שמביא את כל דברי רב ניסים גאון הנ"ל, ובתו"ד כתב: "ודאי דזמן דראש השנה ויום הכפורים לאו דאורייתא, דלאו רגלים נינהו, אבל השלשה איקרו רגלים, דמתרגמינן זימנין, דמשמע לשון זמן, אבל רבנן שוינהו כרגלים, וזמן שאומר בהן מדרבנן", ע"כ.

ד.

מקור שיטת הר"י מייגאש

רבינו מביא בתו"ד: "ונגלית אח"כ תשובה לרבינו נסים" שעפ"י דבריו בונה את שיטתו בהלכתא דנן. ובינותי בספרי הגאונים והקדמונים לשוטט ולחפש דברי רבינו נסים גאון בתשובתו, וב"ה אשר מצאתי את שאהבה נפשי בכמה וכמה ספרים קדומים המביאים את לשון התשובה.

ג). ועיין בשו"ת שבט הלוי (ח"ד סימן כ"ה) בביאור דינא דשהחיינו ביו"ט, דהוה חובה, לעומת שהחיינו בקונה כלים חדשים או באכילת פירות חדשים, שהוא רק רשות. וראה עוד בספר דברי תורה להגה"ק ממונקאטש (מהדו"ת אות ס"א) מש"כ בענין ברכת שהחיינו.

בספר ראבי"ה (לרבינו אליעזר ברבי יואל הלוי מגאוני אשכנז הראשונים, ח"ב סימן תקל"ד) כתב בזה"ל: "ושאל רב מר מברך קמי רב ניסים בשבתא דריגלא מאי טעמא מברכים אשופר בשעת תקיעה לשמוע קול שופר וגם שהחיינו, ובשעת נטילת לולב מברכין על נטילת לולב ולא שהחיינו, והשיב רבינו ניסים זמן דקידושא ברגל דסוכות מדאורייתא ואתי דאורייתא ופטר דאורייתא, נטילת לולב ביום הראשון וסגי בהא דמסדר לה אכסא... אבל זמן בקידושא דראש השנה דרבנן ותקיעתא דאורייתא ולא אתי דרבנן ומפיק דאורייתא. תדע מדאבעיא לן בכל מערבין אם אומר זמן בראש השנה ויום הכפורים ש"מ דברגלים פשיטא ליה דמדאורייתא, והא דפסקין והלכתא אומר זמן בר"ה ויוה"כ, מדרבנן הוא, שווינהו רבנן כרגל... ומהשתא זמן דראש השנה דקידושא דרבנן ולא פטיר זמן תקיעת שופר שהוא דאורייתא, משא"כ בסוכות דזמן דתרווייהו דאורייתא", ע"כ העתקת לשון תשובת רבינו ניסים גאון.

וכדברי הראבי"ה מצאנו ג"כ שהובא בספר אור זרוע [לתלמידו, רבינו יצחק ברבי משה מווינא] [ח"ב הלכ' עירובין סימן ק"מ והלכ' סוכה סימן שט"ז], בספר תשובות ופסקים [לחכמי אשכנז וצרפת] [סימן ע"ב], בספר המנהיג [לרבי אברהם ב"ר נתן הירחי] [הלכ' סוכה ס"ז], ברוקח (סימן רצ"ה), מרדכי השלם (סוכה עמ' קנ"ט), תשב"ץ קטן (אות קנ"א) ובאוצר הגאונים (מס' ר"ה, אות ק"ה) המעתיקים את תמצית דברי רבינו ניסים גאון.

ה.

יסוד שיטת הר"י מיגאש

והנה, בראש ובראשונה יש להקדים ולומר בפשיטות, דזהו דבר ברור היוצא מדבריו, שבעשיית מצוה מדאורייתא אזי ברכת שהחיינו שמברכין בעת קיום המצוה היא ג"כ מדאורייתא, והיא שעיית המצוה היא מדרבנן אזי ברכת שהחיינו על המצוה היא ג"כ חיוב מדרבנן, ועפ"ז ביאר האבני נזר את דברי רש"י הנ"ל.

עוד למדנו מדבריו, דברכת שהחיינו בשלש רגלים חלוקים הם בדינם ובטעמיהם, כמו שיתבאר בס"ד להלן בדברינו בזה המאמר,

ויש לבאר מהו גדר ברכת שהחיינו ביו"ט עצרת, האם הוי מדאורייתא או"ד דהוי רק מדרבנן, על אף שיו"ט שבועות הוא משלש רגלים. וכן נבאר את ברכת שהחיינו בכל יו"ט ומועד האם ברכתו היא מה"ת או מדרבנן.

ו.

מצות שופר ולולב שונות הן

בראשית דברינו, נתעמק ללמוד להבין את שאלת הר"י מיגאש למה השתנתה מצות לולב ממצות שופר, דעל השופר מברכים שהחיינו קודם התקיעות, משא"כ על הלולב, אף דהוי מ"ע מדאורייתא וזלחתם לכם ביום הראשון, אין מברכים עליו ברכת שהחיינו".

ובא רבינו הר"י מיגאש לחדש דבר נפלא ולהחכימנו מאור תורתו הבהיר, דאה"נ נטילת לולב ביום הראשון הוא מה"ת ומשום כך היו צריכים באמת לברך על הנטילה הראשונה ברכת שהחיינו מדאורייתא, אולם היות ומצות סוכה הוא ג"כ מדאורייתא, לכן כשאדם מקדש על היין ומברך ברכת שהחיינו בלילה הראשון של חג הסוכות בהכנסו לסוכה, הרי הוא כבר בירך שהחיינו על קיום מצות התורה, ואחר שבירך שהחיינו על ישיבת סוכה, לומד הר"י מיגאש דשוב לא צריך לברך גם על הלולב, וע"כ למחרת ביום הראשון בעת נטילת לולב לא צריך שוב לברך שהחיינו, אע"פ שזו נטילה ראשונה בזה היו"ט.

וביתר ביאור שיטתו אפשר לומר ולהסביר בס"ד, דהנה ביו"ט סוכות יש בו כמה מצות מה"ת שראוי לברך עליהן ברכת שהחיינו מה"ת. והן - ישיבת סוכה, ככתוב בפר' אמור 'בסוכות תשבו שבעת ימים', נטילת לולב. ואע"פ שחלוקות הן באופני הקיום ובזמני עשייתן, מ"מ הן כמה ענפים היוצאים משורש ויסוד אחד, ששמו יו"ט חג הסוכות, אחד משלש הרגלים. וע"כ ס"ל להר"י מיגאש דמאחר דבלילה הראשונה, כשנכנסים לסוכה ועושים קידוש ומברכין שהחיינו, א"כ ברכת שהחיינו זו היא על מצוה מה"ת של החג הזה, ואחר שכבר בירך ביו"ט סוכות זה שהחיינו על מצוה מה"ת של אחד מהענפים של היו"ט, אז למחרת ביו"ט ראשון כשבא ליטול את הלולב בפעם הראשונה מדאורייתא, לא יברך שוב ברכת שהחיינו, וע"ע להלן, ודו"ק היטב בזה.

היוצא לנו דבר חידוש להלכה מדבריו הק', שאם מחמת אונס הוא לא ישב בסוכה בליל החג, אף שבירך שהחיינו בעת הקידוש על עצם היו"ט, מ"מ למחרת ביו"ט ראשון בעת נטילת הלולב, אם לא ישב עדיין בסוכה, יסבור הר"י מיגאש שהוא צריך לברך שהחיינו מה"ת על עשיית מצוה מה"ת. וה"ט, כי הוא עדיין לא בירך שהחיינו על מצוה מה"ת, ויש לדון בכך עוד בס"ד. ומצאנו סימוכין לכך מדברי הכל בו (הלכ' סוכה), שכתב דכללא הוא דיו"ט טפל למצות סוכה ולא סוכה ליו"ט, דסוכה עיקר. וזהו כדברינו. וע"ע פרי חדש (סימן תל"ב), פמ"ג (סימן תרל"ט משב"ז סק"יז), כף החיים (סימן תרמ"א), שדי חמד (אס"ד, מע' חנוכה סימן ט' אות ג') ושו"ת אגרות משה (או"ח ח"א סימן ק"צ) שג"כ כתבו כיסוד זה.

אמנם, אם לחשך אדם לומר דמאן יימר דכוונת רבינו הר"י מיגאש היא על מצות סוכה, ואולי בדבריו הוא מכוון על עצם היו"ט דהוה מה"ת, וא"כ אף שמברך מחוץ לסוכה יהא נחשב כברכת שהחיינו מדאורייתא? אף אתה אמור לו, דמהמשך דברי רבינו בזו התשובה מבואר דלא כן הוא, דרבינו גופא כותב דברכת שהחיינו ביום הכפורים היא מדרבנן ולא הוי מה"ת. ולכאור' יש להקשות ע"כ, דהא יום הקדוש יום הכפורים הוא ודאי מה"ת, כמוזכר בפרשיות המועדים, ולמה א"כ תהא ברכת שהחיינו שלו רק מדרבנן, אלא ע"כ צ"ל דעל עצם היו"ט אין שהחיינו מדאורייתא, אלא רק בקיום ועשיית מצוה בפועל מה"ת באותו יו"ט הוה מה"ת. ועפ"י זה מוכח לנו בבירור ובפשטות ברוב חסדי שמים, דביו"ט סוכות הוה שהחיינו מה"ת רק בקיום מצוה מה"ת בפועל ממש, והוא, מצות ישיבת סוכה, ולכן כשלא ישב בסוכה בליל ראשון עדיין לא בירך שהחיינו מה"ת, ודו"ק היטב בזה".

(ד). וזאת למודעי, שאנו דנים עתה עפ"י שיטתו ויסודו של רבינו הר"י מיגאש, דהרי להלכה נפסק דמברכין שהחיינו אף על נטילת לולב, כפי שאכן אנו נוהגין כיום.

אבל ביו"ט ראש השנה, דמצות תקיעת שופר בזה היום היא מה"ת, כמש"כ בתורה 'יום תרועה יהיה לכם', וא"כ ברכת שהחיינו על השופר היא ג"כ מה"ת, אבל ברכת הזמן בליל יו"ט של ראש השנה בעת הקידוש הרי זה ודאי רק מדרבנן בלבד. וס"ל להר"י מיגאש שאין ברכת שהחיינו של הלילה בקידוש היום, שהיא מדרבנן, יכולה לפטור את ברכת שהחיינו של השופר, שזו מצוה מה"ת, וכלשונו הק': "אבל ברכת שהחיינו בלילה בראש השנה ויום הכפורים היא מדרבנן וברכת שהחיינו על השופר היא מדאורייתא ואין חיוב ברכת שהחיינו שבלילה שהיא מדרבנן פוטרת ברכת שהחיינו שעל השופר שהיא מדאורייתא ביום וע"כ ראוי לברך עליו שהחיינו". ולכן ס"ל בפשיטות דיש לברך שהחיינו מה"ת לפני תקיעת שופר, כי שונה שהחיינו זה, דהוה מה"ת, מברכת שהחיינו שנאמרה אמש בלילה בעת קידוש היום. דהוה רק מדרבנן^ו, ודו"ק.

ואפשר להוסיף בדרך צחות שההשתוקקות וההתלהבות הגדולה שיש לעם ישראל לפני התקיעות, צריכות להיות בהתלהבות יתירה, אחר שזו מצוה וברכה מדאורייתא לדעת רבינו.

ז.

דין שהחיינו בשמיני עצרת ושמח"ת

והנה כל הנ"ל מיושב ומבואר הדק היטב לגבי חג הסוכות עצמו, כי כלפי יו"ט שמיני עצרת ושמחת תורה המחוברים ונמשכים מחג הסוכות, אף שמברכין בו ברכת שהחיינו, דהא הוה רגל בפני עצמו ואסור בעשיית מלאכה מחמת קדושת היום כשאר ימים טובים, ולכן אומר זמן אפילו בשוק [ודלא כיו"ט שביעי של פסח, שאין מברכין בו שהחיינו כלל לדעת כולם], מ"מ כיון שאין בו שום מצוה קיומית בקום ועשה אלא רק ייחוד השי"ת עם בני ישראל, בבחינת 'קשה עלי פרידתכם', דבוק ומשולב עם שמחת סיום התורה והתחלתה, אין ברכת שהחיינו מה"ת אלא רק מדרבנן, וכנ"ל.

ח.

שינוי יו"ט פסח מחג השבועות

ועתה נבוא לדון בברכת שהחיינו הנאמרת בקידוש היום בליל חג הפסח וביו"ט שבועות, דיו"ט אלו שונים הם במהותם, על אף דהוה משלש רגלים כמו חג הסוכות.

דהנה, יש לדון ולחקור ביו"ט עצרת שהוא בעצם יו"ט מה"ת, כמובא בתורה הק' בפרשיות המועדים בפר' אמור ובפר' פנחס, מה יהא דין ברכת שהחיינו שמברכים בחג הביכורים הזה? לכאור' צריך הוא להיות ג"כ מה"ת, כי יו"ט זה הוא משלש הרגלים, אך כמבואר לעיל בדברי

(ה). אכן, כאן המקום לציין מה שראיתי באחד מן הספרים שמביא פלוגתת הפוסקים באדם שאינו יכול לאכול סעודתו בסוכה בלילה הראשונה, מחמת כל סיבה שהיא, אם מחוייב לאכול פת מחוץ לסוכה מצד דין סעודת יו"ט, או"ד דבליכא סוכה יפטר אף מאכילת פת, ואכמ"ל.

(ו). ובפרט דיש פוסקים המתירים להתענות ביו"ט ראש השנה, עיי"ש בהלכות ראש השנה.

רבינו, אף דבאמת שהיו"ט עצמו הוא מדאורייתא, מ"מ היות ובעצרת אין שום מצוה קיומית ומעשיות המיוחדת ליו"ט זה [ראה בספה"ק קדושת לוי לחג השבועות בד"ה נשאלתי ממדינת ליטא, עיי"ש], ע"כ היות ואין בו שום מצוה קיומית מה"ת המיוחדת לחג השבועות אזי גם ברכת שהחיינו של היו"ט לא תהא ברכה מה"ת, וכל מה שמברכין שהחיינו בכניסת החג בקידוש היום הוא רק מדרבנן, וטעמו יהא שווה לברכת שהחיינו של יו"ט שמיני עצרת ויום הכפורים. ובזה אפשר להוסיף דיובן שפיר לדעת האומרים דיש לכוון בליל שבועות בעת שמברכים שהחיינו גם על סיום מצות ספירת העומר [כדאיתא בלבוש (סימן תפ"ט ס"א) בזה"ל: "ואין מברכין זמן על הספירה, משום שהספירה הוא משום צורך יו"ט וסמכין אומן דרגל"], והא בזמן הזה מצות ספיה"ע היא מדרבנן, ואתי דרבנן ומפיק אדרבנן".

אסמכתא נוספת בדברינו אלה מצאנו בס"ד בספר תשובות ונהגות (להגר"מ שטרנבוך, ח"ב סימן שנ"א), ומשום חביבותה נביא תמצית דבריו בהקדם כמה מילין להבנת הענין דבר דבור על אופניו.

מנהג ישראל בכמה קהילות לקרוא בציבור מגילה בשלש רגלים בסדר התפילה, שיר השירים בפסח רות בשבועות וקהלת בחג הסוכות. מקור לקריאת מגילות הללו הוא ממס' סופרים (פרק י"ד) עיי"ש. והנה, נחלקו הפוסקים אי מברכין על קריאת אלו כשיש מגילה כשרה", ודעת הגר"א (מעשה רב הלכ"י יו"ט אות קע"ה) לברך אף ברכת שהחיינו לפני קריאת המגילה, והרבה תמהו ודנו בכך ואכמ"ל. ומשום כך, דעת הגר"מ שטרנבוך [מצאצאי הגר"א] לגבי הברכה על מגילת רות, דעדיף לקרוא את המגילה בלא ברכת שהחיינו מתרי טעמי: חדא דכל קריאה זו הינה רק מנהג ולא מתקנת חז"ל, וא"כ ברכת שהחיינו שמברכין בליל יו"ט בקידוש תעלה גם לברכה על קריאת המגילה ביו"ט זה, וכדאמרן לעיל עפי"ד רבינו דברכת שהחיינו בליל יו"ט שבועות הוא מדרבנן. ותו, דלא מצינו ברכת שהחיינו על קריאה גופא מלבד מגילת אסתר שהוה מתקנת חז"ל כדאיתא בגמ'. ודו"ק בזה כי היא מרגלית נאה ומתוקה מדבש".

אבל ביו"ט פסח בליל הסדר לא כן הוא, דהיות ויש כמה מצוות קיומיות שהן מה"ת, כדוגמת אכילת מצה וסיפור יציאת מצרים, וא"כ יש להקשות למה אין מברכין שהחיינו מדאורייתא לפני אכילת המצה, שהיא מצוה מה"ת 'בערב תאכלו מצות' אלא יש ליישב ולומר בס"ד כיסוד המבואר לעיל, ממש מתוק מדבש ונופת צופים, דביו"ט פסח יש בו כמה ענפים, ואחד מהם הוא מצות סיפור מצות יציאת מצרים, שהוא מצות "והגדת לבנך" מה"ת, וכבר מקשים העולם למה אין מברכים על סיפור יציאת מצרים. אכן, היות והקידוש, שהוא כוס ראשון מהארבע כוסות, הוא תחילת קיום ועשיית מצות סיפור יציאת מצרים [כפי שראיתי מובא בספרים], ואז הרי עושים ברכת שהחיינו מה"ת על מצוה מה"ת. ובזה שפיר מובן למה לא מברכים שוב ברכת שהחיינו בעת אכילת המצה, כי ברכת שהחיינו שמברכים בקידוש חלה גם על מצות אכילת מצה, כי שתיהן מצוות מה"ת, כסברת רבינו מנוח (חמץ ומצה פ"ח ה"א), או דנימא כדברי השדי חמד (שם באס"ד מערכת חנוכה), שכתב: "נראה דכיון דבעת שמקדש ומברך זמן

ז. ראה עוד להלן (סוף אות יד).

ח. עיין בשו"ת הרמ"א (סימן ל"ה) שהרחיב בענין זה.

ט. וראה להלן באות י"ג הערה הצריכה עיון בדינא דחג השבועות.

כבר מונח המצה על השלחן אמרינן דדעתו גם על מצות אכילת מצה¹, עיי"ש². אמנם, אף דבאמת מצות ארבעה כוסות היא רק מדרבנן, וכוס הקידוש היא כוס הראשון כנ"ל, מ"מ כיון שהוא ההתחלה של מצות סיפור יציאת מצרים הוה מה"ת, ושפיר נחשב שהחיינו לברכה מה"ת על מצוה מה"ת.

ט.

ברכת שהחיינו בליל יום הקדוש

ובזאת יבואר לנו שפיר הדק היטב ברכת שהחיינו שמברכים כל הקהל בקול רם וברגשי קודש בכניסת יום הכפורים לאחר כל נדרי, דאעפ"כ היא ג"כ רק מדרבנן, אף דמצות תענית היא מה"ת, כמ"ש 'ועניתם את נפשותיכם', ולפי זה צריכה הייתה להיות הברכה ג"כ מדאורייתא, מ"מ כיון שאין זו מצוה בקום ועשה, כמו תקיעת שופר ונטילת לולב וכיו"ב, אלא רק מניעת אכילה ושתייה, א"כ צריך לומר לפי זה דברכת שהחיינו של יו"ט זה היא רק מדרבנן. ולכן כותב רבינו הר"י מיגאש בזה"ל: "אבל ברכת שהחיינו בלילה בראש השנה ויום הכפורים היא מדרבנן", ויש לדון בזה עוד.

בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ה סימן מ"ג אות ב') הוסיף לבאר את ענין אמירת שהחיינו שמברכין בבית הכנסת, וכלשונו: "ולא דמי לברכת שהחיינו ביום כיפור שמברכין אף בלא מעשה דהוא מצד הקדושה שאיכא בהיום, וכל המצוות שנצטוונו ביום כיפור והכפרה שיש בו הוא מצד הקדושה שקידשו השי"ת לקדושה דיום כיפור, לכן שייך לברך בו שהחיינו על הגעת היום מצד עצמו, וכן ר"ה וכל יום טוב מברכין שהחיינו על הגעת היום עצמו, משום הקדושה שבו שנאסרנו מצד זה במלאכה", עכ"ל [איברא דלפ"ד צ"ב קצת דמה"ט למה לא יברכו ברכת שהחיינו ביו"ט שביעי של פסח מצד איסור מלאכה מחמת קדושת היו"ט, ויל"ע בזה].

י.

דברי המג"א והנתיב חיים

זכינו להארה מן השמים ומצאנו מרגניתא טבא בסוגיין, והיא, דמצאנו לו לרבינו חבר הלומד כיסוד שיטתו לחלק בעצם מהות ברכת שהחיינו במועדי השנה, תרין רעין דלא מתפרשין הכותבים כדעת רבינו. והוא, ספר המנהגים שמובא במג"א, מלבד דעת רבינו נסים גאון, שמוזכר בדברי רבינו הר"י מיגאש ומובא גם בהג"ה אשרי, וכדלהלן.

המחבר בשו"ע הלכות סוכה (סי' תרס"ב ס"ב) כתב: "אינו מברך זמן ביום ב' [=ביו"ט שני] על הלולב אלא אם כן חל יום ראשון בשבת". והעיר במגן אברהם (שם) בזה"ל: "ועיין במנהגים שכתב דזמן הוי דאורייתא, ודבר תימא הוא, ואפשר דכוונתו דלית ביה [=בשלוש רגלים] פלוגתא, משא"כ בר"ה דאיבעי להו בגמ', ול"נ טעם אחר משום דבלולב אם בירך זמן בשעת

(י). וע"ע מש"כ בזה בשו"ת יהודה יעלה למהר"י אסאד (או"ח סימן קנ"ה).

עשיה [=היינו בשעת האיגוד] יצא וכמ"ש סי' תרמ"א, ולכן אפילו אי הוי אתמול חול יצא בשחיינו דלא גרע משעת עשיה, משא"כ בשופר כנ"ל ברור, ע"כ [וע"ע במחצית השקל שמבאר את דברי המג"א].

בספר נתיב חיים [לרבינו נתנאל ווייל בעל הקרבן נתנאל] (שם) העיר על דברי המגן אברהם, וכה כתב בלשון קדשו: "נעלם ממנו מש"כ רבינו נסים גאון הובא בהגהת הרא"ש פרק בכל מערבין דזמן ליל ראש השנה הוא מדרבנן אבל זמן ליל חג סוכות דאורייתא, וה"פ דראש השנה ויום הכפורים ע"כ לא מיקרי רגלים מדאורייתא ורבנן מחייבי לברך כדמסיק פרק בכל מערבין [היינו עירובין דף מ:], וזמן דשופר אומרים על מצוה דאורייתא ואין זמן על דבר שהוא מדרבנן פוטר זמן שהוא על מצוה שהיא מדאורייתא, משא"כ זמן החג דסוכות שהוא רגל מדאורייתא פוטר זמן דלולב", עכ"ל. שוב מצאתי שהוא שונה וכותב זאת גם בחיבורו קרבן נתנאל (מס' סוכה פרק רביעי סק"ח), עיי"ש בסוף דבריו שכתב: "ובעל מגן אברהם סי' תרס"ב לא ראה רק דברי מנהגים ולא ידע שדברי ר"נ גאון המה".

יא.

יגיד עליו ריעו - כרב ניסים גאון

והנה, מלבד מה שהובאו לעיל דברי רב ניסים גאון לחלק בין שהחיינו דלולב ושהחיינו דשופר, מצאנו עוד כמה גאונים ופוסקים קדמונים שסוברים כן להלכה, דיש לברך ברכת הזמן בשעת תקיעת שופר אע"פ שכבר בירך שהחיינו על הכוס בליל יו"ט, ולעומת זאת ביו"ט סוכות לא יברך שהחיינו בעת נטילת הלולב אם בירך שהחיינו על הכוס בסוכה בליל יו"ט:

בסדר רב עמרם גאון (סדר של סוכות) מביא (אות קל"ג) בתחילה את הברכות שמברכין בעת קידוש היום בכניסת ליל יו"ט, ומזכיר את ברכת שהחיינו לאחר ברכת לישב בסוכה, ואילו בהמשך דבריו (אות קל"ד) בשחרית דיו"ט ראשון כותב בזה"ל: "ובשחרית הולכין לבתי כנסיות ומתפללים כתפילת ערבית, ולאחר שמתפללים מברכין על נטילת לולב ואח"כ מברכין לגמור את ההלל", ואת ברכת הזמן הוא לא מזכיר כלל, והיינו, כנ"ל דסבר כרב ניסים גאון.

בספר אגודה (סוכה פרק רביעי, אות מ"ג) כתב: "רבינו שמואל בר חפני והרבה גאונים כתבו דאין מברכין שהחיינו לא על נטילת לולב ולא על עשיית לולב וסוכה, דסמכין אכסא [היינו, ברכות על הכוס], והקשו אמאי מברכין שהחיינו על תקיעת שופר ולא סמכין אכסא, ותירץ דזמן דראש השנה ויום כיפור לאו דאורייתא אבל זמן דקידוש דרגלים הוי דאורייתא ולהכי פטר", ע"כ. מבואר להדיא דיש הרבה גאונים דסברי כשיטת רב נסים גאון, וכנ"ל.

בספר המחכים [לרבי נתן ב"ר יהודה] (ענין ר"ה עמ' 38) כתב בלשונו: "וזמן של לילה לא יפטרנו שהוא דרבנן וזה דאורייתא", עכ"ל. וסברתו לכאן כנ"ל.

רבינו הרמב"ם [תלמיד רבינו הר"י מייגאש] בחיבורו יד החזקה מביא חילוק מפורש לגבי ברכת שהחיינו בין שופר ללולב, דהנה בהל' שופר (פ"ג ה"י) כתב הרמב"ם: "המנהג הפשוט בסדר התקיעות של ר"ה בצבור כן הוא אחר שקוראין בתורה ומחזירין הספר למקומו יושבין כל העם

ואחד עומד ומברך בא"י אמ"ה אשר קדשנו במצותיו וצונו לשמוע קול שופר וכל העם עונין
אמן וחוזר ומברך שהחיינו וכל העם עונין אחריו אמן, ע"כ. הרי כתב להדיא שמברכין
שהחיינו בעת התקיעות, ולעומת זאת בהל' לולב (פ"ז הט"ו) כתב: "וכל יום ויום מברך עליו אשר
קדשנו במצותיו וצונו על נטילת לולב מפני שהיא מצוה מדברי סופרים", ולא מזכיר כלל
דבריו את ברכת שהחיינו, ולכאור' צ"ל דסברתו כשיטת רב ניסים גאון לחלק בדאורייתא
ובדרבנן, וכנ"ל.

הרי לנו עתה ארבעה דעות עוד מזמן הגאונים והראשונים כסברת רב ניסים גאון וכדברי
רבינו הר"י מיגאש.

יב.

ספיקא דאורייתא לחומרא - שדי חמד

אחר שלמדנו את גדרי המועדים וברכותיהם, נביא כאן את מש"כ בספר שדי חמד (אסיפת
דינים, מערכת ברכות סימן א', בד"ה אך) להוכיח הלכה מחודשת עפ"י דברי רבינו בדינא דספיקא
דאורייתא לחומרא, ומוסיף עלה ציצים ופרחים המביאים לנו מתיקות נפלאה בענין הלכה
למעשה, במי שמסתפק אם בירך שהחיינו דצריך לחזור ולברך, וז"ל: "אך בברכת שהחיינו על
השופר למי שנסתפק אם בירך או לא, וכן בשהחיינו על נטילת לולב למי שלא קידש בלילה
ולא אמר שהחיינו ונסתפק אם בירך שהחיינו על נטילת הלולב, יש לומר דמברך מספק לפי
מ"ש בתשו' רבינו מוהר"י ׳ מיגאש בסי' ר"ג. ועם שבעניוטי לא ידעתי מנ"ל לברכת שהחיינו
מדאורייתא כלל ומאן פלג לן בין ברכת שהחיינו דקידוש סוכות ושאר רגלים לברכת זמן דר"ה,
ואולי מדאמרינן בעירובין דף מ' ע"ב רב ושמואל דאמרי תרוייהו אין אומר זמן אלא בשלש
רגלים ומסקינן והלכתא אומר זמן בר"ה ויוה"כ ומשמע קצת דיש חילוק ביניהם דהא לרב
ושמואל יש חילוק ביניהם בעיקר אמירתו וא"כ לא נפלאת לומר דלדידן יש חילוק מיהא במהות
החיוב שזה מדאורייתא וזה מדרבנן, אלא דאכתי לא ידענא היכא רמיזא חיובא מדאורייתא
כלל, ובירושלמי בפרק ערבי פסחים הלכה ה' איתא תניא אין אומרים זמן אלא בג' רגלים בלבד
מתניתא אמרה כן וכו' ובתר הכי מביא וקורא תני כל שכתוב מקרא קודש צריך להזכיר בו זמן
וכו' ובא להוסיף ר"ה ויוה"כ כמ"ש המפרשים שם ואין שום רמז מזה שתהיה ברכה זו
מדאורייתא. ומצאתי בשיבולי הלק"ט בערוגה עשירית סי' פר"ה שכתב, ומברכין שהחיינו והכי
אתיא בירושלמי (מס' ר"ה) בפרק ראווהו בית דין, אומר זמן על הכוס בראש השנה מדברי סופרים
בשופר מדברי תורה, ובירושלמי בפרק ערבי פסחים תני אין אומרים זמן אלא בג' רגלים בלבד
מתניתא אמרה כן וכו' תנא כל שנאמר בו מקרא קודש אומר בו זמן הא למדת שאומרים זמן
בר"ה, עכ"ל השבה"ל. הרי לן יקר סהדותא מחד מקאמיא דהכי אתמר בירושלמי דשופר טעון
ברכת זמן מדאורייתא ועל הכוס בר"ה מד"ס. ועם כי חפשתי בירושלמי בפרק ראווהו בית דין
בקשתייהו ולא מצאתיהו, אין לא ראינו ראייה ואין ספק שבש"ס ירושלמי שלפניהם היה כתוב כן,
וצ"ל דמשמע ליה דמ"ש בירושלמי דאומרים זמן בר"ה כמו שאומרים בג' רגלים אין הכוונה

שהם במדרגה אחת אלא זה מדרבנן וזה מדאורייתא, ועכ"פ הרי מפורש בדברי רבינו מוהר"י נ' מיגאש דרך כלל על ברכת זמן דג' רגלים שהיא מדאורייתא, וכיון שהיא מדאורייתא הויא כברכת המזון למיזל לחומרא בשהחיינו דרגלים ודשופר, וחזי לצרופי דעות הסוברים דברכת שהחיינו לא נאמר הכלל דספק ברכות להקל משום שאינו אומר בה וציונו, ע"כ לשונו המתוק והזהב של השדי חמד.

הרי מבואר לנו בדבריו הנכוחים והנעימים דאם נקטינן דברכת שהחיינו היא מדאורייתא הרי זה נכנס בגדר של 'ספיקא דאורייתא לחומרא' ויהא דינה כברכת המזון, דיש לחזור ולברך שהחיינו. וע"ע בשו"ת חתם סופר (או"ח סימן נ"ה).

יג.

הערה ותמיהה בענין חג השבועות

אמנם, לפי דברי השדי חמד וכל הנ"ל המובאים לעיל צריך עדיין לעיין ולדעת מה היא הסברא וההגדרה הנכונה של חג השבועות לגבי דין ברכת שהחיינו, דלחד גיסא הוא יו"ט מדאורייתא אחד מהשלש רגלים, וא"כ ברכת שהחיינו שלו תהא ג"כ מה"ת, כפי המבואר לעיל, אך לאידך גיסא צריך לומר שהרי כבר הערנו לעיל עפ"י דיוק מדברי רבינו לגבי ברכת שהחיינו ביום הכפורים, דכיון שאין בזה החג שום מצוה קיומית ומעשית המיוחדת לאותו יו"ט, אי אפשר לדונו כברכה מה"ת, וא"כ לכאורה נימא דיהא דינו כברכת שהחיינו רק מדרבנן, אע"פ שהוא משלש רגלים, ויל"ע בזה עוד להבנת כל חלקי הסוגיא כדת וכנכון בס"ד.

יד.

שהחיינו בימי חנוכה ופורים

אחר שראינו לעיל במאמרנו זה חילוק"א דרבנן בין דינא דברכת שהחיינו בשלש רגלים, דהוי מה"ת, לבין ברכת הזמן בראש השנה ויוה"כ, דאע"פ שהם כתובים בתורה הק' מ"מ ברכת הזמן על עצם היום הוי רק מדרבנן, עתה נבאר בעזר אדון הכל עפ"י יסודו של רבינו מה יהא דין ברכת שהחיינו בימי חנוכה ופורים, דכל עצמותם ומהותם הוא רק מתקנת חכמים.

בימי החנוכה, אע"פ דהוי יו"ט מדרבנן, נפסק להלכה (או"ח סימן תרע"ו) דמברכים בעת ההדלקה ברכת שהחיינו, ולכאורה כדשנינו לעיל דבמצוה דרבנן לא צריך לברך שהחיינו רק בעת קיום מצוה בפועל, יל"ע היטב בדעת רבינו, האם יסבור רבינו דברכת הזמן בחנוכה אפשר לברך אף בשוק, כמבואר בגמ' (עירובין שם) לענין שארי ימים טובים 'זמן אומר אפילו בשוק', ולא דוקא בעת הדלקת הנרות בלילה הראשון, או דילמא דהיות ושיטת רוב הראשונים [מלבד רבינו המאירי בשבת דף כ"ג] דרק בשעת ההדלקה אפשר לברך ברכת הזמן ולא בשוק, א"כ צ"ל דגם רבינו יסבור כן לברך רק אז את ברכת שהחיינו. וה"ט עפ"י מש"כ הב"ח (או"ח סימן כ"ט וסימן תרע"ו), דברכת שהחיינו נתקנה על שמחת הלב שיש לאדם, א"כ צ"ל דדייקא בשעת הדלקת

הנרות או מתנוצץ וגובר שמחת הלב שיש לאדם בהגיע זמן שמחה זה. ועפ"ז יבואר היטב מש"כ הרה"ק מסוכטשוב השם משמואל [שהו"ד בריש המאמר] בלשונו: "כי זה עיקר המצוה כשעושה בשמחה וחיות כנ"ל, וזה מורה ברכת שהחיינו כמובן", ולכן רק אז מברכין ברכת שהחיינו, ודו"ק.

אמנם לגבי ברכת שהחיינו בימי הפורים יתבאר לנו הדק היטב דהיות וכל מצוות היום של חג הפורים הן רק מדרבנן ותקנת חכמים, ע"כ לשיטת רבינו הר"י מיגאש דברכת שהחיינו מדרבנן פוטרת כל המצוות מדרבנן של אותו יו"ט, א"כ המברך שהחיינו בליל פורים בעת קריאת המגילה לא יוכל למחרת לברך שוב ברכת הזמן אף על קיום ועשיית שאר מצוות היום [כדנפסק להלכה בשו"ע], והיינו טעמא, כי ברכת הזמן דרבנן שבירכו בליל החג כבר פוטרת את כל המצוות של אותו יו"ט, ולכן לא יברך ביום שוב שהחיינו, ודו"ק.

ואסמכתא נפלאה לכך מצאנו בדברי הרמב"ם, שהוא בעצם סובר לשיטתיה בהמשך למה שמובא לעיל בהל' שופר ולולב, והוא, שזמן דרבנן פוטר זמן דרבנן. ונעתיק את לשונו (הל' מגילה פ"א ה"ג) וז"ל: "מצוה לקרות את כולה, ומצוה לקרותה בלילה וביום, וכל הלילה כשר לקריאת הלילה, וכל היום כשר לקריאת היום, ומברך קודם קריאתה בלילה שלש ברכות ואלו הן: בא"י אמ"ה אשר קב"ו על מקרא מגילה, בא"י אמ"ה שעשה נסים לאבותינו בימים ההם בזמן הזה, בא"י אמ"ה שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה, וביום אינו חוזר ומברך שהחיינו", עכ"ל. הרי מבואר מדבריו שביום הפורים אין חוזר ומברך שהחיינו כיון שכבר בירך בלילה בעת קריאת המגילה, ואחר שהן בלילה והן ביום הוה המצות רק מדרבנן, ע"כ ס"ל לרמב"ם שלכן אינו חוזר ומברך שהחיינו ביום⁸⁰.

טו.

מענין לענין באותו ענין

וליתר ביאור והרחבת ענין יו"ט חנוכה ופורים נעתיק כאן במאמרינו את לשונו היקר והזהב של בעל האגרות משה [מרן פוסק הדור רבי משה פיינשטיין זצ"ל] בתשובותיו, המבאר בשלשה מקומות את החילוק שבין קדושת ימי חנוכה ופורים לקדושת ימים טובים של שלש רגלים כלפי דין ברכת הזמן, ובזה החלי, מחמת חביבות הענין המביא בהירות ואור גדול בסוגיא דנן. כמו"כ הוא בא לבאר ולפסוק להלכה ולמעשה דמה שכתוב בגמ' "זמן אומרו אפילו בשוק" לא נאמר כלל על חנוכה ופורים [וקצרנו הלשון מפני ריבוי אריכותו].

בשו"ת או"ח (ח"ה סימן כ' אות ב') כותב בתו"ד: "קשה מ"ט לא יברך זמן על היום עצמו שהוא יו"ט מדרבנן שנקראו ימי חנוכה, הנה האמת הוא שעל הימים בעצמם שנתחייבנו לעשות בהם מצות אין מברכין שהחיינו, לא רק חנוכה, אלא גם פורים דהיום חמור מימי חנוכה, שבקרא מפורש בתחילה דהוא יו"ט שהיהודים בערי הפרזות עושים יום י"ד שמחה ומשתה ויו"ט (אסתר ט, יט), ומ"מ לא בכתבת מרדכי (שם ט, כב) ולא בקבלת היהודים (שם ט, כז) לא כתוב לעשותן

יא). אמנם, עיי"ש בהגהות מיימוניות מש"כ במנהגו של הרמב"ם.

ליו"ט אלא לימי משתה ושמחה [וכו']... המשמע דעצם היום מצד עצמו אינו יו"ט וליכא משום מצוה וחשיבות על היום [וכו']... ואינו אף יו"ט לאיסור מלאכה [וכו']... והוא דלא כיו"ט ממש דמן התורה, דהיום הוא בעצם יו"ט דקראו התורה מקרא קדש שזה ליכא בפורים אף לא מדרבנן שלכן לא תיקנו לברך לזמן על עצם היום, אלא על המצוות שהוא על קריאת המגילה".

בשו"ת או"ח (ח"ה סימן מ"ג אות ב') כותב בתו"ד: "אבל בחנוכה ופורים שליכא קדושה על היום, לא שייך לברך בשביל המצות שהדלקת הנרות וקריאת המגילה אלא בשעת קיום המצוה [וכו']... והנה ראיתי במשנ"ב (שעה"צ תרע"ו, ג') שכתב תחילה מסברא דלכתחילה צריך לברך זמן בשעת הדלקה ואם לא בירך ביום א' יברך ביום ב' ואם לא בירך ב' ימים הראשונים יברך בהדלקת ליל ח', אבל אם גם בהדלקה דליל ח' ג"כ שבח מלברך זמן יש לו עכ"פ לברך על עצם היום דחנוכה שנעשו בו הנסים ונפלאות כדאשכחן ביו"ט, והוסיף שכעין סברתו נמצא במאירי שבת (כ"ג ע"א) [וכו']... ובסימן תרצ"ב (משנ"ב סק"א) כתב ד"א דראוי לברך זמן על היום דפורים, וכתב בבאיור הלכה שהוא ממור וקציעה להריעב"ץ [וכו']... אבל לא נכון לענ"ד הדמיון כלל שבין פורים וחנוכה ליו"ט, ואדרבה מגמ' דעירובין (מ' ע"ב) משמע שאין אומרים זמן, דהא חידוש גדול הוא שאומרים זמן אפילו בר"ה ויו"כ [וכו']... ולכן סברי רב ושמואל דרק ברגלים אומרים זמן, שהוא מצד חיוב השמחה שיש ברגלים. שלכך חיוב שמחה דקרבתו שאיכא על כל אדם ברגלים, איכא חיוב שמחה גם בכל מקום שהוא עצם השמחה בלב, כפשטות לשון הקרא והיית אך שמחה, וגם לשמוח ולשמח לכל אחד כפי שאפשר לו [וכו']... אבל לא שייך טעם זה לברך שהחיינו בר"ה ויו"כ שלא נאמר בהו חיוב שמחה אלא חיוב איסור מלאכה ותענית ביו"כ [וכו']... ומסיק הגמ' דאין הלכה כמותם אלא שמברכין זמן גם בר"ה ויו"כ על קדושת היום [וכו']... וזה הא ליכא אף בפורים שנקרא בקרא פעם אחד יום טוב (אסתר ט, יט) [וכו']... לא שייך שיעשה ענין קדושה על היום [וכו']... אלא הוא יום חול ככל ימי החול דהשנה [וכו']... וכל שכן שלא שייך בחנוכה שלא נקראו כלל בלשון יו"ט, ואף בברייתא דבשבת (דף כ"א ע"ב) שמבאר מאי חנוכה שנקט בסוף הברייתא לשנה האחרת קבעום ועשאום ימים טובים בהלל והודאה, הרי מפורש על מה עשאום ימים טובים, רק לענין הלל והודאה ולא שקבעום סתם לימים טובים [וכו']... וכמו כן הוא לחנוכה ופורים, שהן בעצם ימי חול בלא קדושה ולכן לא שייך לברך עליהו מצד הגעת היום ברכת שהחיינו, ורק להמצוה דקריאת המגילה ועל הדלקת הנר מברכין שהחיינו...".

בשו"ת או"ח (ח"א סימן ק"צ) כותב בתו"ד: "ותמוה מאד מה שהביא השע"ת (או"ח תרע"א, י"א) בשם מח"ב זרע אמת שאם הדליק קודם בביתו לא יחזור לומר בביתו שהחיינו אם לא שמדליק להוציא ג"כ את אשתו וב"ב, עיי"ש [וכו']... וצריך לומר שהמח"ב והזרע אמת סוברין דברכת זמן הוא על היום כמו ביו"ט ולכן כשבירך זמן אף בלא הדלקה יוצא כמו שיוצא ביו"ט בברכת זמן אפילו בשוק, אבל זה אינו [וכו']... אלא ודאי שלא נתקן בחנוכה ובפורים זמן על היום כיון שאין בהימים קדושה ורק על מצוה דהדלקה וראיה נתקן גם ברכת זמן כמו על כל המצות שבאין מזמן לזמן, ולכן כשבירך שלא בעת קיום המצוה אינו כלום".

ולהשלמת הענין לגבי דעת רבינו המאירי, שהובא לעיל, שאף בחנוכה אפשר לברך זמן אפילו בשוק, הננו להביא את מש"כ בשו"ת אגרות משה הנ"ל (ח"ה סימן כ' סוף אות ב'): "ובמאירי הוא טעות סופר וצריך לגרוס ואין הדברים נראין, דהא אין הגירסא דבספרי המאירי ברורה בכל מקום, כי הכתבים שנמצאו איכא בהו שגיאות לאין מספר, ולכן ודאי יש לנו לומר דבמקום זה נמי הוא שגיאה. וברור לדינא שאין לברך שהחיינו על עצם היום על חנוכה, ואף לא על פורים". אמנם עיין בשו"ת שבט הלוי (ח"ג סימן צ') מש"כ ליישב דברי המאירי, עיי"ש.

עוד נוסף בענין הנ"ל, דמה שכתב באגרות משה דבימי חנוכה ופורים לית בהו קדושה כשאר ימים טובים ולכן אין לומר זמן בשוק כשאין לו נרות או מגילה, מצאנו עוד כמה פוסקים שלמדו כן, עיין בשדי חמד (אס"ד מערכת חנוכה סימן ט' אות ג') שהביא דעת הגאון רבי שלמה כהן מווילנא בעל חשק שלמה, העמק שאלה על השאלות (פרשת וישלח, שאילתא כ"ו אות י') ופרי חדש (ריש סימן תרע"ו).

אמנם, מצינו בשלה"ק שהביא בחיבורו (מסכת תמיד, פרק תורה אור אות י') דיש כן תוספת קדושה בימי החנוכה יותר מבשאר ימות החול של כל השנה, וז"ל: "בענין חנוכה, בברכות תכוין תחילה כי הלא יש תוספת קדושה יותר מבחול, כמו שיש בשבתות וימים טובים וראשי חודשים, רק שאינו דומה להם", עכ"ל.

טז.

שהחיינו במילה ובפדיון הבן

אדאיתנן להכא, נביא מהני מילי דחידוש"א בברכת שהחיינו הנאמרת בברית מילה ובפדיון הבן, עפ"י יסוד דברי רבינו הר"י מיגאש.

ברית מילה: מצינו מחלוקת הראשונים והפוסקים אם מברכין ברכת שהחיינו בברית מילה. דעת הרמב"ם (פ"ג מהלכ' מילה ה"ג) ודעימי', וכן נפסק בב"י (יו"ד סימן רס"ה ס"ז), דעל כל מילה ומילה מברך האב ברכת שהחיינו, וה"ט משום דדומה למצוה הבאה מזמן לזמן [משא"כ דעת שאר הראשונים, וכ"נ ברמ"א שם, דלא יברכו שהחיינו במילה, אי משום צערא דינוקא או משום דהוי ספק נפל, עע"ש ואכמ"ל]. והאמת שלא ידועה לן בזה דעתו של רבינו הר"י מיגאש בענין זה, אך דעת תלמידו הרמב"ם הובא [ואפשר שלמד כן אצל רבו].

פדיון הבן: אמנם, בברכות על פדיון הבן לכו"ע האב הפודה מברך ברכת שהחיינו לפני נתינת דמי הפדיון לכהן, כדאיתא להדיא בגמ' שילהי פסחים (דף קכא:) וכ"נ להלכה לדעת כל הפוסקים (רמב"ם פ"א מביכורים ה"ה ושו"ע יו"ד סימן ש"ה ס"י) כיון דקעביד מצוה^ב.

ומעתה יתחדש לנו בזה חידוש נפלא ומתוק, דלפי"ד רבינו היכן שיש מצוה מה"ת מצוה קיומית ומעשיות שיש בה קום ועשה, הוי ברכת שהחיינו שלה ג"כ מדאורייתא. וא"כ, הן בברית מילה והן בפדיון הבן, דיש שם מצוה מעשית בפועל ממש, במילה יש את מעשה המילה ובפדיון יש נתינת דמי הפדיון לכהן וקונה בכך את בנו להיות שלו, אף שברכות המילה והפדיון הן

(ב). וע"ע בשו"ת שבט סופר (או"ח סימן א') מש"כ בהא.

מדרבנן ככל הברכות, מ"מ ברכת שהחיינו שמברכין אז הוי כן מה"ת לדעת רבינו וכנ"ל. הרי לן היכ"ת נאה ויאה בדעת רבינו [אגב, כל אלו שמכניסים את בנם בבריתו של אאע"ה או שפודים את בנם בכורם ראוי להם לכוון היטב בברכת שהחיינו ביתר שאת, מחמת שזה מה"ת עפ"י יסודו המחודש של רבינו].

הרי לנו פלפול נאה ויאה לחגי ומועדי השנה עפ"י שיטתו המיוחדת של הר"י מייגאש לבאר וללבן בעזה"י את ברכת שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה אשר כלל ישראל מברכים בכל יו"ט בשמחה ובתענוג, מה דינה וטעמה. ועתה אשא בתחינה ותפילה לפני השי"ת שיזכני במאור תורתו לידע להבין ולהשכיל בתורתן של רבותינו הגאונים והראשונים ונזכה לכוון כדת של תורה בכל עת ועונה עד בלי די, כיה"ר אמן.

